

Profesor Stanisław Grodziski (1929–2020). Rys naukowego portretu

Abstract

Professor Stanisław Grodziski (1929–2020). Polish Historian of State System and Law

The work presents the achievements of Professor Grodziski. Research directions, major publications, didactic and organizational activities at the Faculty of Law and Administration, and membership in scientific organizations and associations are presented. The professor reactivated Polish Academy of Arts and Sciences, and was an outstanding expert on the Old Polish Sejm and the history of Galicia and Austria. In short, he was an excellent teacher.

Keywords: legal history, Old Polish Sejm, Jagiellonian University, Polish Academy of Arts and Sciences

Słowa kluczowe: historia prawa, Sejm Staropolski, Uniwersytet Jagielloński, Polska Akademia Umiejętności

Profesor dr hab. Stanisław Grodziski (ur. 2 stycznia 1929 r. w Prusach koło Krakowa – zm. 30 maja 2020 r. w Krakowie) należał do nestorów polskiej historii państwa i prawa. Trudno w tym krótkim zestawieniu opisać wyjątkowo liczne osiągnięcia tego naukowca, doktora *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego, który przez całe życie związany był z Krakowem oraz z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie w latach 1946/1947 – 1950/1951 studiował na Wydziale Prawa. Z wydziałem tym związał się do końca swej uniwersyteckiej kariery. Pochodził z inteligenckiej rodziny – jego ojciec był znanym adwokatem i działaczem ludowym, a matka nauczycielką. Stosunkowo wcześniej zmarli jego rodzice, co zmusiło młodego Stanisława Grodziskiego, by po zakończonej II wojnie światowej imać się różnych zajęć, zapewniając w ten sposób byt sobie i nieco starszej siostrze. Pełnił funkcje: administratora domów, sprawozdawcy sportowego czy pracownika księgarni. Wcześniej, podczas okupacji, pracował w kamieniołomie, sprawował

też funkcję dróżnika i był robotnikiem rolnym. Podczas wojny brał udział w tajnych kompletach, a po jej zakończeniu uczęszczał na kursy wieczorowe, gdzie uzupełnił średnie wykształcenie. Kiedy dostał się na studia prawnicze, starzy krakowscy mistrzowie, w szczególności Adam Vetulani, dostrzegli w nim cechy dobrego nauczyciela akademickiego.

Od początku zainteresowania Stanisława Grodzkiego skupiały się wokół problematyki historycznoprawnej i ustrojowej i tym swoim pasjom pozostał wierny aż do śmierci. Mistrz Vetulani odkrył w nim potrzebne cechy przyszłego naukowca. Staż w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Krakowie był dla młodego adepta prawa prawdziwą szkołą archiwistyki – nie zmarnował wyniesionego z niego doświadczenia. W przyszłości został kierownikiem Pracowni Wydawnictw Źródłowych UJ i zmierzył się z poważnym tematem badawczym, jakim był dorobek dawnego sejmu staropolskiego (*Volumina Constitutionum*). Zasługi na tym polu i uznanie w świecie nauki doprowadziły Stanisława Grodzkiego do zaszczytu w postaci wygłoszenia w gmachu parlamentu specjalnego wykładu z okazji pięćsetlecia powstania Sejmu Rzeczypospolitej (1993).

W 1953 r. mianowano go starszym asystentem, a awans ten zbiegł się w czasie z likwidacją przez władze komunistyczne doktoratów (okres 1951–1959). Pomimo to przeszedł przez przewód kandydacki, a po przywróceniu tytułów doktorskich został doktorem nauk prawnych, mając od razu na koncie pierwszą liczącą się pracę o ludziach luźnych w dawnej Polsce, wydaną drukiem w 1961 r. Tematykę źródeł podjął wkrótce, zajmując się wydawaniem ksiąg sądowych wiejskich oraz słynnego *Dziejopisu żywieckiego* autorstwa żyjącego na przełomie XVII i XVIII stulecia wójta Żywca Andrzeja Komonieckiego¹. Dzieło zapewniło mu nieśmiertelność w Żywcu i z biegiem czasu – pod wpływem także innych prac² – przyczyniło się do nadania mu honorowego obywatelstwa tego miasta. O wielkości wydanego *Dziejopisu* świadczy jego objętość – to 745 stron i zainteresowanie czytelników tym trudnym przecież staropolskim tekstem – wydane było już dwa razy.

W 1963 r. Stanisław Grodzki został doktorem habilitowanym, a w rok później docentem. Dwie cezury tego okresu – ukończenie studiów (rok akademicki 1950/1951) oraz rok 1963 jako uzyskanie stopnia doktora habilitowanego – pokazują niezwykle potencjał intelektualny Stanisława Grodzkiego, który w tak krótkim czasie był bliski uzyskania tytułu profesora.

Zostawszy samodzielny badaczem historii prawa i ustroju, odkrył kolejny wielki temat naukowy – dzieje Galicji, a więc części obszaru dawnych ziem polskich podporządkowanych Austrii po I i III rozbiorze, oraz dzieje pozbawionego w tej prowincji własnego państwa narodu. Wytyczał w tym czasie pola badawcze, wskazywał kierunki prac naukowych i pokazywał problemy z tym związane. Inspirował innych. Owocem tych działań była monografia *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848*, która ukazała się drukiem w 1971 r. (wyd. Ossolineum). Później pojawiały się nowe (np. w 1976 r. wydał cykl esejów pod wspólnym tytułem *W królestwie Galicji i Lodomerii*). Była to popularyzatorska pozycja, która stała się bestsellerem na rynku wydawniczym, wznawianym kilkakrotnie i popularyzującym wiedzę o Galicji. Podobna

¹ Komoniecki, *Chronografia albo Dziejopis żywiecki, passim*.

² Por. Grodzki, „O kronice żywieckiej”, 311–9, a także „Kroniki żywieckie”, XXXI + 720 s.

w swej wymowie popularyzatorskiej była wydana w 1981 r. praca *W obronie czci niewieściej*.

W roku akademickim 1972/1973 Stanisław Grodziski otrzymał stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w 1979 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego. Profesor Stanisław Grodziski podjął się wówczas syntezy dziejów państwa i prawa polskiego w ramach wspólnego projektu ośrodków krakowskiego i warszawskiego. W ten sposób powstała *Historia państwa i prawa Polski od uwłaszczenia do odrodzenia państwa* (Warszawa 1982, t. 4).

Dokonując wielkich syntez, a także opracowując wydawnictwa źródłowe, ujawnił Stanisław Grodziski jeszcze jedną swoją niezwykłą cechą – umiejętność popularyzacji dokonań naukowych. Jest to cecha niestety coraz częściej zaniedbywana przez naukowców ze szkodą zarówno dla samej konkretnej dyscypliny, jak i dla grona niedoszłych czytelników, ciekawych tematu. Jedną z najlepszych takich prac była *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*, która doczekała się dwóch wydań (1984, 2020), a w której w mistrzowski sposób pogodził Grodziski rzetelność warsztatu naukowego z dziennikarską swadą. Ukazał galicyjskiego chłopca z Kaszowa pod Krakowem, który odważnie przemierzał w pierwszej połowie XIX w. świat (Rzym, Paryż, Ziemię Świętą), niewiele – poza odwagą, chęcią poznania i determinacją – posiadając i niewiele wiedząc, nic nie mogąc zaferować napotkanym przez siebie ludziom. Jego tryumfalny powrót do rodzinnych stron i równie głośna śmierć w katastrofie promu pod Tyńcem, kiedy wracał z pielgrzymki do Kalwarii Zebrzydowskiej pokazały całą finezję warsztatu krakowskiego uczonego.

Po epizodycznych biografiami zwyczajnych ludzi – na przykład bohaterów broniących czci niewieściej czy wspomnianego Feliksa Boronia – przyszła kolej na zainteresowania dziejami całych dynastii, w mniejszym stopniu Piastów, w szczególności Habsburgów. Praca o wyjątkowym, bo długo panującym Franciszku Józefie I, wydana przez Ossolineum w 1978 r. jest najlepszym przybliżeniem tej postaci w polskiej literaturze historycznej. Do tego doszli *Habsburgowie* – rysy dynastii panującej nad terenem, „gdzie nigdy Słońce nie zachodzi” z jej przywarami, ukrywanymi sekretami i wręcz przysłowiowym pragmatyzmem, ujętym w dewizie: *Suaviter in modo, fortiter in re* (Łagodnie w formie, stanowczo w rzeczy). Przejawem zainteresowań tematyką austriacką było podejmowanie wspólnych polsko-austriackich tematów badawczych (np. seria Zeszytów Naukowych UJ, *Studia Austro-Polonica*, 1978, a także praca o nieudanej próbie stworzenia przez Austriaków konstytucji dla zagarniętego w rozbiorach obszaru Rzeczypospolitej: *Projekt konstytucji dla Galicji z 1790 r. Charta Leopoldina*, zrealizowana we współpracy z Arturem St. Gerhardtem, Warszawa–Kraków 1981).

W 1984 r. Stanisław Grodziski wraz z kilkoma innymi naukowcami reprezentował Polskę na Międzynarodowym Kolokwium Historyków i Politologów w Otzenhausen (1984). Celem spotkania była chęć napisania wspólnego polsko-niemieckiego podręcznika do historii.

W tym czasie rozpoczął przygotowywanie pierwszych biogramów do *Polskiego słownika biograficznego* (był później członkiem komitetu redakcyjnego tego słownika).

Kiedy pod koniec lat osiemdziesiątych powstawała seria *Dzieje narodu i państwa polskiego*, Stanisław Grodziski wraz z Eligiuszem Kozłowskim napisał do niej synte-

zę upadku i próby wskrzeszenia niepodległości Polski pod koniec XVIII i na początku XIX w. pt. *Polska zniewolona*³.

Był to okres, kiedy Grodziski nabrał już sporego doświadczenia naukowego i wówczas wydał dwutomowe dzieło o Sejmie Krajowym galicyjskim (dwa wydania: 1991, 2018). Pierwszy tom dotyczył dziejów Sejmu, w tym jego powstania i działalności, w drugim zaś przedstawił źródła. Pracy tej towarzyszyły mniejsze, które po latach zebrane zostały w osobnym zbiorze, „Studia Galicyjskie”, liczącym ponad 500 stron⁴. Wiedza o Galicji została też upowszechniona w kolejnym świetnym stylistycznie tomie: *Wzdłuż Wisły, Dniestru i Zbrucza. Wędrowki po Galicji* (Kraków 1998, 2016), gdzie autor ukazał najpierw losy Małopolski, a później Galicji, przez pryzmat przeobrażeń cywilizacyjnych, o czym świadczył podtytuł pracy o podróży dyliżansem, konno, na piechotę, samochodem.

W pracy dydaktycznej przyczynił się do wprowadzenia na Wydziale Prawa nowego przedmiotu, jakim była porównawcza historia ustrojów państwowych. Odchodząc na emeryturę, pozostawił następnym pokoleniom studentów podręcznik z tego przedmiotu⁵. Niejako uzupełnieniem tej pozycji była „Historia prawa na zachodzie Europy” pióra przedwojennego rektora UJ prof. Stanisława Estreichera, zamordowanego w Sachsenhausen (1939) w wyniku Sonderaktion Krakau⁶. Praca zachowana w formie maszynopisu wydana została staraniem prof. Stanisława Grodziskiego.

Kiedy Uniwersytet Jagielloński święcił swoje 600-lecie założenia, profesor Grodziski był jednym z autorów monumentalnego dzieła *Wielka historia Polski*, a konkretnie tomu *Polska w czasach przełomu 1764–1815* (Kraków 1999). Od 2000 r. rozpoczął wydawanie *Volumina Constitutionum* – zbioru uchwał sejmowych sejmu staropolskiego (do tej pory ukazały się cztery tomy).

W 2009 r. profesor Stanisław Grodziski oddał hołd swojemu miastu, kreśląc dzieje Wolnego Miasta Krakowa w pracy *Rzeczpospolita Krakowska – jej lata i ludzie* (Kraków 2012). Ukazana w tym krótkim zestawieniu spuścizna ma charakter wyłącznie egzemplifikujący. Uzupełnieniem imponującego dorobku profesora Grodziskiego są następujące informacje:

- był twórcą 431 prac naukowych,
- był autorem 85 prac popularyzatorskich,
- w zakresie jego twórczych zainteresowań znalazły się następujące periodyki: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, *Studia Historyczne*, *Wierchy*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, *Polski słownik biograficzny*, *Rocznik PAU*, *Mówią Wieki*, *Życie Literackie*, *Tygodnik Powszechny*, *Student*, *Dziennik Polski*, *Magazyn Kulturalny Kraków*, *Przekrój*, *Gazeta Krakowska*, *Neue Kronen Zeitung*, *Przegląd Tygodniowy*, *Suplement*, *Alma Mater*, *Kondycja Nauki Polskiej*, *Cracovia Leopoldis*, *Polityka*,
- współpracował w restytucji Polskiej Akademii Umiejętności (był wieloletnim jej wiceprezesem),
- wykazywał się przynależnością do licznych towarzystw naukowych: Polskiej Akademii Umiejętności, Instytutu Zachodniego, Komisji Nauk Historycznych

³ Grodziski, Kozłowski, „Polska zniewolona”, *passim*.

⁴ Grodziski, „Studia Galicyjskie”, 501.

⁵ Grodziski, „Porównawcza historia”, *passim*.

⁶ Estreicher, *Wykłady z historii państwa*.

Krakowskiego Oddziału PAN, a z zagranicznych stowarzyszeń – do *Societe d’Histoire de Droit, Commision Internationale pour l’Histoire des Assmblées d’Etats*,

– promotor 162 magistrantów, 9 doktorantów,

– recenzent 31 doktoratów, 22 habilitacji,

– autor 17 recenzji oceniających dorobek profesorów nadzwyczajnych i 11 profesorów zwyczajnych, ponadto 5 kandydatów do doktoratu honoris causa,

– uczestnik 45 programów telewizyjnych i radiowych, w tym także filmów.

Powyższe dane ukazują ogromny dorobek profesora Grodziskiego i jego znaczenie dla polskiej nauki. Poświęcono mu trzy księgi pamiątkowe, w ostatniej zaś zebrana została *opera omnia* tego dorobku⁷.

Pełnił wiele funkcji uniwersyteckich: kierownika katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego, Powszechnej Historii Państwa i Prawa, Pracowni Wydawnictw Źródłowych, w latach 1978–1981 sprawował funkcję dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w latach 1987–1990 był prorektorem macierzystej uczelni.

Profesor Stanisław Grodziski uczestniczył ponadto w tworzeniu obecnej Konstytucji RP, był członkiem PEN-Clubu, Związku Literatów Polskich, współtworzył Muzeum Militarnych Dziejów Śląska, zasłynął jako wydawca źródeł i wytrawny znawca dziejów staropolskich, dziejów Galicji, Europy, dynastii Habsburgów, a także Sejmu Polskiego.



Profesor Stanisław Grodziski przy zasadzonym przez siebie dębie (Muzeum Militarnych Dziejów Śląska w Pszczynie). Autor zdjęcia: Prof. Marian Malecki (zbiory prywatne)

⁷ Malecki, „Profesora Stanisława Grodziskiego”, 11–77.

Bibliografia

- Estreicher, Stanisław. *Wykłady z historii państwa i prawa na zachodzie Europy*. Do druku przygotowali: Marcin Kwiecień i Marian Małecki przy pomocy Kazimierza Barana, Andrzeja Bryka i Andrzeja Dziadzio, pod redakcją Stanisława Grodzkiego. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000.
- Grodziski, Stanisław i Gerhardt, Artur. *Projekt konstytucji dla Galicji. Charta Leopoldina*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe; Kraków: nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1981.
- Grodziski, Stanisław i Jedynek, Zdzisław i Kosiński, Rafał i Rączka, Zofia i Zyzak, Wacław. „Kroniki żywieckie ks. Franciszka Augustina, od czasów zamierchłych do 1845 r.”. Żywiec: Towarzystwo Naukowe Żywieckie; Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2007.
- Grodziski, Stanisław i Kozłowski, Eligiusz. *Polska zniewolona: 1795–1806*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1987.
- Grodziski, Stanisław. „O kronice żywieckiej z XIX wieku słów parę”. *Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo-Ekonomia* 25 (1998): 311–319.
- Grodziski, Stanisław. *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*. Kraków–Wrocław: Wydawnictwo Literackie, 1984.
- Grodziski, Stanisław. *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*. Kraków: Karolina Grodziska 2020.
- Grodziski, Stanisław. *Historia państwa i prawa Polski od uwłaszczenia do odrodzenia państwa*. Tom 4. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Grodziski, Stanisław. *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848*. Wrocław [et al.]: Ossolineum, 1971.
- Grodziski, Stanisław. *W królestwie Galicji i Lodomerii*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1976.
- Grodziski, Stanisław. *W obronie czci niewieściej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie: 1981.
- Komoniecki, Andrzej. *Chronografia albo Dziejopis żywiecki, w którym roczne dzieje spraw przeszłych, starodawnych miasta Żywca i pobliskich jego miejsc znajdują się [...]*, wydali Stanisław Grodziski i Irena Dwornicka. Żywiec: Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej, 1987.
- Małecki, Michał. „Profesora Stanisława Grodzkiego *opera omnia* (spis prac opublikowanych, oddanych do druku, publicystycznych audycji radiowo-telewizyjnych, prac nieprzeznaczonych do druku, w tym recenzje prac doktorskich, habilitacyjnych, profesorskich i innych wykazy doktorów i magistrów”. W: *Z profesorem Stanisławem Grodzkim przez wieki dziejów prawa, ustroju, wojskowości i historii lokalnej*, red. Marian Małecki, 11–77. Pszczyna: Pro memoria. Stowarzyszenie „Bitwy pod Pszczyną 1939”, 2019.